

DOI 10.36074/grail-of-science.18.04.2025.002

НЕ ЛІБЕРАЛЬНИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ НЕОЛІБЕРАЛІЗМ: ЕКОНОМІКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Тарасевич Віктор Миколайович

д-р екон. наук, професор,
чл.-кореспондент НАН України, завідувач кафедри міжнародної
економіки і соціально-гуманітарних дисциплін
Український державний університет науки і технологій, Україна

Ковальчук Констянтин Федорович

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри управління фінансами, облікової аналітики та
моніторингу бізнесу
Український державний університет науки і технологій, Україна

Ковальчук Дар'я Констянтинівна

канд. пед. наук,
доцент кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних
дисциплін
Український державний університет науки і технологій, Україна

Лебедева Валентина Констянтинівна

канд. екон. наук, професор
професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних
дисциплін
Український державний університет науки і технологій, Україна

Анотація. У статті досліджується сутність, передумови становлення, особливості та проблеми неолібералізму у економіко-методологічному вимірі. Аналізується вплив глобалізації на трансформацію ідей та принципів неолібералізму всупереч його ліберальним витокам. Пропонуються підходи щодо подолання кризи глобального неолібералізму та надання ліберальній доктрині подальшого прогресивного розвитку.

Ключові слова: неолібералізм, лібералізм, глобалізація, економіко-методологічний вимір.

Наприкінці 20-го та на початку 21-го століття ідеї неолібералізму були вельми популярні як у економічній теорії, так і у економічній політиці багатьох країн. Разом з тим, на сьогодні теорія і практика неолібералізму виявляють певні кризові риси та явища, з'ясування причин, що привели до них, та пошук

позитивних перспектив для ліберальної доктрини є важливою науковою та практичною проблемою.

Є серйозні підстави вважати, що лібералізм та його головні напрями – прогресистське та консервативне – являються наслідком і результатом капіталістичного розвитку католицько-протестантської цивілізації. Витоки лібералізму виникають ще в ортодоксальному католицизмі і доповнюються раціоналістичними ідеями П'єра Абельяра та Фоми Аквінського. Вони відображали масове незадоволення феодальними порядками. В епоху Відродження складаються світоглядні передумови нового бачення людиною самої себе у навколишньому світі. У процесі Реформації та Контрреформації, боротьба католицизму та протестантизму на тлі просвітницьких тенденцій і розвитку капіталізму народжуються, з одного боку, базові постулати класичного лібералізму, спільного для всього західного світу (вільна та відповідальна особистість, приватна власність, вільне підприємництво, рівність перед законом, правова держава), а з іншого боку виникають католицька та протестантська версії лібералізму. На початку 19-го століття були сформульовані спільні для католиків та протестантів ідеї демократичної правової держави. Така спільність ідей є характерною і для економічного лібералізму фізіократів Адама Сміта [1] та Давида Рикардо [2].

Капіталістична індустріалізація і пов'язані з нею соціальні проблеми підірвали соціальну базу класичного лібералізму. Це викликало необхідність у переосмисленні певних постулатів класичного лібералізму і природних прав людини, передусім на життя і власність. Католицька версія лібералізму виявилась більш відкритою до змін. Прихильники протестантської версії лібералізму надали перевагу ортодоксії. Є характерним, що прихильники економічного лібералізму являються опонентами соціального та культурного лібералізму.

Метою статті є дослідження еволюції неолібералізму і аналіз кризових явищ в процесі його глобалізації, а також визначення можливих шляхів їх подолання та умов для прогресивних перспектив неолібералізму.

У різних країнах класичний лібералізм іменується по-різному. В Європі на рубежі 20-го і 21-го століть він представлений неолібералізмом – сучасною версією економічного лібералізму, а також лібертаріанством. Вони утворюють праве крило лібералізму і близькі до консерватизму. Ортодоксальний неолібералізм має свою соціальну базу підприємців, що контролюють транснаціональні корпорації, які на сьогодні вийшли на глобальний рівень. Дрібний та середній бізнес за своїми інтересами більш відповідає неортодоксальному інноваційному неолібералізму з більш гнучкими форматами [3].

Неоліберали, як і неокласики в цілому, вважають себе прямими і головними спадкоємцями економічної теорії А. Сміта. Але в методологічно синкретично-синтетичному ученні А. Сміта [1] моральність та економізм людини комплементарні, а «економічна людина» розглядається в широкому соціальному контексті, економічні за змістом постулати мають соціально-економічну форму з філософсько-моральним висвітленням. Тому, за Смітом, свобода однієї людини простягається до меж свободи іншої людини і можлива

тільки у спільноті вільних особистостей. В цьому сенсі не існує антагонізму між особистим та суспільними інтересами. З цих позицій А. Сміт аналізує справедливі та несправедливі виявлення вільного ринку. Це приводимо до неочікуваного для ортодоксів висновку: причиною провалів вільного ринку є саме забуття атрибутів смітіанської свободи.

Щодо держави, то А. Сміт ніколи не ставив під сумнів необхідність існування держави, оскільки у відповідності з ідеями просвітителів, вважав її результатом суспільного договору вільних та рівних людей, покликаною служити їм, забезпечувати виконання договору, захищати свободу всіх і кожного, запобігати війні усіх проти усіх. Тому А. Сміт критикує не державу взагалі, а її конкретні історичні типи [2].

Моральна та розумна держава, на думку А. Сміта, має певні конкретні обов'язки, а саме: захист суспільства від насильства; захист кожного члена суспільства від несправедливості шляхом встановлення правочинства; створення таких суспільних установ і суспільних робіт, які будуть корисними для суспільства в цілому, але не можуть бути прибутковими для окремої приватної особи або невеликої групи осіб [3].

Така позиція свідчить про недопустимість тотального державного управління економікою та суспільством. Разом з тим, визначається методологічний холізм, який стверджує існування суспільних інтересів, що не зводяться до інтересів окремих індивідумів. Таким чином, вказується на обмеженість методологічного редуціонізму. Визначається також необхідність існування відносно незалежних від приватних осіб доходів держави і достатня присутність об'єктів державної власності, покликає захищати і приватну ініціативу, і суспільні інтереси. У цьому випадку спостерігається коеволуція приватної та державної власності, політично-правового та ринкового регулювання.

Функції держави у концепції ортодоксального лібералізму помітно розширюються у порівнянні з ортодоксальними стандартами. Так, визначається безперервна необхідність участі держави в забезпеченні свободи конкуренції і соціальної справедливості. У сучасних умовах це набуло вираження в принципах Наприкінці теорії добробуту. У дослідницькій програмі «соціального ринкового господарства» акцентується саме ринковість, що відповідає імперативам неокласики.

Це також підтверджує концепція «провалів держави», яка активно розвивається на сьогодні і виявляє недосконалість держави в соціально-економічному контексті. Для подолання цих недосконалостей пропонується маркетизація держави, тобто надання державою послуг громадянам на основі ринкових принципів.

Своє найбільш значне втілення в економічній політиці та глобальній економіці ідеї сучасного неолібералізму отримали в положеннях Вашингтонського консенсусу. Цей тип макроекономічної політики наприкінці ХХ-го століття був рекомендований керівництвом Міжнародного валютного фонду і Світового банку до застосування у країнах, що зазнають фінансову і економічну кризу [4]. Він передбачає низку заходів, спрямованих на посилення ролі ринкового саморегулювання і зниження ролі державного регулювання

економіки. Основними трьома положеннями стратегії Вашингтонського консенсусу являються: суворя бюджетна економія, приватизація та лібералізація ринків. Він включає такі рекомендації: підтримання фіскальної дисципліни (мінімальний дефіцит бюджету); пріоритетність охорони здоров'я, освіти та інфраструктури серед державних витрат; зниження граничних ставок податків; лібералізація фінансових ринків для підтримки реальної ставки по кредитах на невисокому, але все ж позитивному рівні; вільний обмінний курс національної валюти; лібералізація зовнішньої торгівлі; зниження обмежень на прямі іноземні інвестиції; приватизація; дерегулювання економіки; захист прав власності.

Уважний аналіз переліку цих заходів дозволяє виявити їх певні внутрішні протиріччя. Так, одночасне зниження граничних ставок податків разом з мінімізацією дефіциту бюджету ставлять під сумнів можливість досягнення необхідного рівня виробництва та споживання таких суспільних благ, як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура. В країнах, де був впроваджений Вашингтонський консенсус кризові явища не були подолані в очікуваній мірі, а в певній мірі були поглиблені. Це пов'язано зі зсувом у неоліберальній доктрині у бік ринково-раціонального на шкоду філософсько-морального аспектів порівняно з класичним лібералізмом.

Таким чином, подолання кризи глобального неолібералізму та надання ліберальній доктрині подальшого прогресивного розвитку у економіко-методологічному вимірі має бути пов'язано з відновленням та посиленням у економіко-методологічному вимірі філософсько-моральної складової, притаманної лібералізму А. Сміта.

Список використаних джерел:

- [1] Сміт А. (2023). Дослідження про природу і причини багатства народів (пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ: Наш формат.
- [2] Tarasevich V. (2016) A. Smith's. Wealth of nations and foundations of the political economy. Проблеми економіки та політичної економії. 1, 5-16.
- [3] Тарасевич В.М. (2011) Ідеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит. Економіка України. 2, 13-27; 3, 4-13.
- [4] Рогач О.І. (2004) Вашингтонський консенсус. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Ред кол. : Л. В. Губерський та ін. Київ : Знання України. – Т. 1, 63-65.

NOT LIBERAL GLOBAL NEOLIBERALISM: ECONOMIC AND METHODOLOGICAL DIMENSION

SCIENTIFIC RESEARCH GROUP:

Viktor Tarasevich

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

Head of the Department of International economics and social-humanitarian disciplines

Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Konstantin Kovalchuk

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Financial Management,
Accounting Analytics and
Business Monitoring
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Darya Kovalchuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of International
Economics and social-humanitarian disciplines
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Valentina Lebedeva

Candidate of Economics, Sciences, Professor
Professor of the Department of International Economics
and social-humanitarian disciplines
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Summary. *The article examines the essence of the prerequisites for the formation of the peculiarities and problems of neoliberalism in economic and methodological dimension. The influence of globalization on the transformation of ideas and principles of neoliberalism is analyzed contrary to its liberal origins. Approaches to overcoming the crisis of global neoliberalism and the liberal doctrine of further progressive development are proposed.*

Keywords: *neoliberalism, liberalism, globalization, economic and methodological dimension.*